

תפילה בהליכה ובנסיעה

הקדמה:

לימודנו חכמים: המתפלל צריך שיכוין את לבו לשמים. ואמר אבא שאול סימן לדבר: 'תכין לבם תקשיב אזנך', שרק כאשר האדם מכין ומכוון את ליבו – מתקבלת תפילתו. עוד כתבו הראשונים, שעל המתפלל לחשוב כאילו שכינה כנגדו ולהסיר כל המחשבות הטורדות אותו, עד שתשאר מחשבתו וכוונתו זכה בתפלתו, ויחשוב כי אילו היה מדבר לפני מלך בשר ודם היה מסדר דבריו ומכוין בהם יפה לבל יכשל, קל וחומר לפני מלך מלכי המלכים הקדוש ברוך הוא, שצריך לכוין אף מחשבתו, כי לפני ה' המחשבה גלויה כדיבור. על כן, חשיבות גדולה יש לתפילה בכוונה עד שהתירו חכמים במקרים מסוימים להתפלל אף בישיבה ובהליכה, כדי שיוכל להתפלל בכוונה הראויה.

א. תפילה בעודו על החמור

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד א:

תנו רבנן: היה רוכב על החמור והגיע זמן תפלה, אם יש לו מי שיאחז את חמורו – ירד למטה ויתפלל, ואם לאו – ישב במקומו ויתפלל; רבי אומר: בין כך ובין כך – ישב במקומו ויתפלל, לפי שאין דעתו מיושבת עליו. אמר רבא ואיתימא רבי יהושע בן לוי: הלכה כרבי.

❖ **מדוע לדעת רבי יתפלל בעודו על החמור, אף כשיש לו מי שיאחז אותו?**

רש"י ביאר את דברי רבי:

רש"י מסכת ברכות דף ל עמוד א:

שאינ דעתו מיושבת עליו – שקשה עליו עכוב הדרך.

באופן אחר ביאר זאת רבינו יונה:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כ עמוד ב:

אפילו יהיה לו מי שיאחז חמורו אין לו לרדת, כי בירידה ובעליה (מהחמור) תתבלבל מחשבתו, ולא יוכל לכוין.

❖ **מהו הטעם שכתב רבינו יונה?**

❖ **חשוב, מה הנפקא מינה בין טעם זה לטעמו של רש"י?**

הבית יוסף הביא נפקא מינה בין שני טעמים אלה:

בית יוסף אורח חיים סימן צד:

ולפי זה (דברי רש"י), אם קדם הוא את השיירה (קבוצת האנשים איתה הוא הולך בדרכו), ועבר אותה וצריך להמתין לה, אם יש לו מי שיאחז בהמתו – ירד, שהרי אינו קשה בעיניו עיכוב הדרך, דבין כך ובין כך צריך הוא להמתין. אבל ה"ר יונה כתב דטעמא דרבי מפני שבירידה ובעליה תתבלבל מחשבתו... ולפי טעם זה אף על פי שהוא צריך להתעכב ולהמתין השיירה – לא ירד. וזה לשון רבינו ירוחם: 'ההולך בדרך ומתפלל שמונה עשרה, אין לו לעמוד מדרכו, שאם יאחר דרכו לא יהא דעתו מיושבת עליו כך כתבו המפרשים וכן כתב הרא"ש. ונראה לי כי הכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו, עד כאן לשונו. ודברים נכונים הם.

❖ **מה הנפקא מינה בין טעמו של רש"י לטעמו של רבינו יונה?**

❖ **מהי מסקנת הבית יוסף?**

פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן צד סעיף ד:

היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל, אפילו יש לו מי שתופס חמורו, אלא מתפלל דרך הילוכו... כי אם יעמוד ויתפלל יקשה בעיניו איחור דרכו ויטרד לבו ולא יוכל לכוין. והכל לפי הדרך ולפי המקום ולפי יראתו וישוב דעתו.

❖ **כאיזה מן הטעמים פסק השולחן ערוך?**

משנה ברורה סימן צד ס"ק טז:

ויישוב דעתו – ואם קדם הוא להשיירה וממתין עליהם ויש לו מי שיאחז את בהמתו, ירד למטה ויתפלל. וכל שכן כשמהלך ברגליו, שצריך הוא לעמוד ולהתפלל, שבעמידה זו לא יטרד לבו, כיון דבלאו הכי צריך הוא להמתין על השיירה.

❖ **באלו אופנים נכון לחייל הנוסע ברכ"ם במהלך תרגיל, לעצור ולהתפלל מחוץ לכלי ובאלו מצבים נכון שיתפלל בתוכו?**

ב. תפילה בהליכה וברכיבה

למדנו, שכשיש חשש לטרדה אין לרדת מהחמור בשביל להתפלל. הראשונים נחלקו, האם לדעת רבי יתפלל בעודו ממשיך לרכוב, או שעליו לעצור את החמור:

תוספות מסכת ברכות דף ל עמוד א:

הלכה כרבי – שלא ירד למטה, ואפילו **שלא במקום סכנה**, ואפילו **במהלך מתפלל** (תוך כדי הילוכו, ואינו צריך לעצור), **ואינו צריך להחזיר פניו כנגד ירושלים**.

❖ **מהם שלושת החידושים בדברי התוספות?**

❖ **חשוב, מהיכן הסיקו התוספות את דבריהם?**

אולם דעת רבנו יונה היא שלכתחילה יש לעצור את החמור:

רבינו יונה על הרי"ף מסכת ברכות דף כ עמוד ב:

ומכל מקום יש לו לעכב (לעצור) הבהמה, דהא אמרינן בקדושין (דף לג עמוד ב): 'רכוב כמהלך דמי' (אדם הרוכב על בהמה נחשב כמהלך), וכי היכי (וכמו) דמהלך על רגליו אינו יכול להתפלל כשהוא מהלך, אלא יש לו לעמוד, הכא נמי (גם כאן) כשרוכב אין לו להתפלל בעוד שהולך על הבהמה, אלא יש לו לעכב הבהמה... מיהו אפשר לומר... לענין זה, בדיעבד אם השיירה הולכת יתפלל בלא עיכוב הבהמה, שהתפלה כיון שתלויה בכוונה ובישיבת האיברים בנחת אין לדמות הליכה ברגליו, שיש לו עמל בהליכתו ולא יוכל לכוין כלל, להליכה בבהמה שעומד עליה בנחת. ובדיעבד אם השיירה הולכת מותר, ובלבד שיעכב אותה באבות (הברכה הראשונה של תפילת עמידה), מפני שבאבות אפילו בדיעבד אמרו שצריך כוונה, ואם לא כוון צריך לחזור ולהתפלל.

❖ **מדוע לדעת רבינו יונה יש לעצור את הבהמה בשעת התפילה?**

❖ **מדוע למעשה הקל להמשיך לרכב בשאר הברכות חוץ מברכת אבות?**

❖ **האם יקל גם כשמהלך ממש ברגליו?**

השולחן ערוך פסק:

שולחן ערוך אורח חיים סימן צד סעיף ד:

היה רוכב על החמור, אין צריך לירד ולהתפלל... אם היה הולך ברגליו, מתפלל דרך הילוכו אף אם אין פניו כנגד ירושלים, אפילו שלא במקום סכנה... ויש מחמירין לעמוד באבות, וראוי לחוש לדבריהם אם הוא שלא במקום סכנה.

והגית בו' - דפי לימוד עצמי לחיילי צה"ל

❖ מי הם ה'יש מחמירין' שהביא השולחן ערוך? האם אלו דברי רבנו יונה?

❖ מהי כוונת המילה 'לעמוד' המוזכרת כאן בדברי השולחן ערוך?

המאמר מרדכי ביאר שפסיקת השולחן ערוך אינה כרבינו יונה:

מאמר מרדכי סימן צד ס"ק ו:

מדברי הטור והשולחן ערוך... משמע בהדיא דכשעומד באבות סגי בהכי לכולי עלמא (די בכך לכל הדעות), ואף בהולך ברגליו סגי בהכי לדעת המחמירין, והכי משמע מסתמיות האחרונים ז"ל... ולעניות דעתי נראה דאיכא לספוקי בהא מילתא טובא (יש להסתפק בדבר זה מאוד). דמדברי הרבינו יונה, מריה דהאי דינא (שהוא המקור לדיון זה), משמע בהדיא דבהולך ברגליו אין שום היתר להתפלל כלל עד שיעמוד בכל התפלה... שהרי חילק בין רוכב למהלך, וכתב דברוכב על כל פנים אפילו בשיירא הולכת צריך לעמוד באבות, מוכח להדיא דבמהלך לא סגי בזה. ויש לתמוה על מרן והאחרונים ז"ל שלא פקחו עין על זה. והנראה לעניות דעתי דמה שכתב הטור והשולחן ערוך: 'יש מחמירין לעמוד באבות', אין זה דעת הרבינו יונה ז"ל, אלא איזה פוסק דסבירא ליה הכי (פוסק כלשהו שסובר כך), ומשוה מדותיו ואינו מחלק בזה בין רוכב ומהלך, ולא כינוי בזה על הרבינו יונה ז"ל, דלדעתו לא סגי בעומד באבות אם הולך ברגליו.

❖ חווה דעתך, האם יש הבדל הלכתי בין הנהג לבין שאר היושבים ברכב לגבי אופן התפילה?

ג. תפילה בנסיעה בעודו יושב

נאמר בגמרא:

תלמוד בבלי מסכת ברכות דף ל עמוד א:

השכים לישב בקרון או בספינה - מתפלל (אף לפני הזריחה), וכשיגיע זמן קריאת שמע (שהוא סמוך לזריחה) קורא; רבי שמעון בן אלעזר אומר: בין כך ובין כך קורא קריאת שמע (בזמנה) ומתפלל (בעודו בדרכו), כדי שיסמוך גאולה (ברכת 'גאל ישראל') לתפלה. במאי קמיפלגי (במה נחלקו)? - מר סבר: תפלה מעומד עדיף (ולכן יתפלל קודם ואחר כך יקרא קריאת שמע); ומר סבר: מסמך גאולה לתפלה עדיף (ולכן יחכה עד זמן קריאת שמע ויתפלל מיד אחר כך, אף שאינו יכול לעמוד).

רש"י מסכת ברכות דף ל עמוד א:

בקרון ובספינה - איכא בעתותא דמיא (פחד המים). תפלה מעומד עדיף - שיכול לכוין את לבו.

הראשונים הוכיחו מדברי הגמרא, שמכל מקום כאשר מתפלל בקרון ובספינה יתפלל בישיבה:

טור אורח חיים הלכות תפלה סימן צד:

וכן אם היה בספינה או על גבי קרון יושב ומתפלל.

הרמב"ם הוסיף שאם יכול לעמוד יעמוד:

רמב"ם הלכות תפילה ונשיאת כפים פרק ה הלכה ב:

עמידה כיצד אין מתפלל אלא מעומד, היה יושב בספינה או בעגלה אם יכול לעמוד יעמוד, ואם לאו ישב במקומו ויתפלל.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן צד סעיף ד:

וכן אם היה בספינה או על גבי קרון, אם יוכל לעמוד, עומד; ואם לאו, יושב במקומו ומתפלל.

❖ האם פירוש המילה 'לעמוד' המוזכרת כאן שווה לפירושה בדברי השולחן ערוך שהבאנו לעיל (פרק ב)?

המאמר מרדכי ביאר שיטתו הבדל בין העמידה המוזכרת בדברי השולחן ערוך לגבי קרון, לבין העמידה המוזכרת בדברי ה'יש מחמירין' שהוזכרו לעיל:

מאמר מרדכי סימן צד ס"ק ג:

נראה פשוט דהאי 'לעמוד' רצונו לומר שאינו יושב אלא עומד על רגליו, אבל מכל מקום מהלך בתנועת הספינה והקרון שהולכין כדרכו, אלא שהוא עומד על עומדו ואינו מתפלל יושב. אבל מה שכתב לקמן 'יש מחמירין לעמוד באבות', רצונו לומר שאינו מהלך כלל ומעכב בהמה מליך.

מכל מקום, כתבו הראשונים שאף כשמתפלל בישיבה, יש להשתדל לעמוד לפחות בשעת הכריעות:

בית יוסף אורח חיים סימן צד:

וזה לשון ארחות חיים: היה יושב בספינה או בעגלה, כתב ה"ר יצחק אבן גיאת: אם יכול לעמוד בהגיעו למקום הכריעות - עומד, כדי שיהא כורע מעומד, ומפסיע שלש פסיעות ואף על פי שיושב בכל התפילה שפיר דמי (מותר הדבר), ואם אי אפשר מתפלל כל תפילתו בשבתו, עד כאן לשונו.

וכן פסק השולחן ערוך:

שולחן ערוך אורח חיים סימן צד סעיף ה:

היה יושב בספינה או בעגלה, אם יכול לעמוד במקום הכריעות, עומד כדי שיהיה כורע מעומד, ופוסע ג' פסיעות. הגה: אף על פי שיושב בכל התפלה, מכל מקום אם אפשר לו לעמוד, יעמוד, כדי לקיים הכריעות והפסיעות כדרכו.

והוסיפו האחרונים שיש לקיים גם את כל דיני מורא תפילה:

משנה ברורה סימן צה ס"ק ב:

ואפילו אם הוא יושב בעגלה, מכל מקום יכוין רגליו (יצמידם כאילו הן אחת). עוד כתבו (האחרונים): שאל יסמוך (ישען) אז לאחריו, ולא יהא מוטה לצדדיו, ואל יפשוט רגליו ואל ירכיבם זה על זה, מפני שכל זה הוא דרך גאווה אלא יושב וראשו כפוף.

ד. הלכה למעשה

כך נפסק להלכה בספרנו תורת המחנה פרק יב תשובה ה:

א. המהלך בדרך או נמצא בנסיעה ומעריך שאם יעצור לתפילה יטיטרד דעתו ולא יוכל להתפלל בכוונה הראויה, וכל שכן אם נמצא בנסיעה מבצעית שלא ניתן להפסיקה לצורך תפילה, רשאי להתפלל ביישוב הדעת תוך כדי תנועה, ומכל מקום ישתדל לעמוד בתוך הרכב לכל הפחות בזמן הכריעות והפסיעות לאחר.

ב. אף המתפלל באופן זה צריך להקפיד על שאר דיני מורא תפילה, על כן המתפלל בישיבה תוך כדי נסיעה ישב באימה כפוף ורגליו צמודות זו לזו.

'והגית בו' - דפי מקורות בהלכה צבאית ללימוד עצמי לחיילי צה"ל. יוצא לאור ע"י הרבנות הצבאית הראשית - ענף ההלכה - בית המדרש להלכה צבאית מערכת: סא"ל הרב שהם עורקבי רע"ן הלכה, רס"ן הרב דב ברקוביץ רמ"ד הלכה, סרן הרב דודי גרינפלד מפקד בית המדרש, אע"צ הרב חנניה שפרן. כתיבה ועריכה: רב"ט רועי אלמלם. הקו הפתוח: 052-9414414. נשמח לשאלות ולתגובות: bmlhalacha@gmail.com להצטרפות לקבוצת ההלכה יומית לחיילים בוואצפ וקבלת דפי 'והגית בו' (קבוצה שקטה), סרקו את הקוד הבא:

